

XIX. L E V É L.

*Költ Komáromban, Sz. Mihály-Havának
2. Napján.*

*A' Levegő-égben való utazás' le-írásának
folytatása.*

Illy szerentsés és hirtelen való elő-menete-
lét látván a' *Montgolfier* Urak a' magok
találmányjoknak: fel-tették magokban, hogy
Lion Városában egy nagy makhinát készít-
fenek, mellyen ők onnan Párisba, vagy ha
oda az ellenkező szél miatt nem lehetne
menni, Marfeillébe mennének. Ennek a' mak-
hinának Diametere vagy általlója, a' hol
leg-szélesebb vólt, vólt száz láb, és így az
egész kerülete mint-egy 150. lépés. Fért
belé 545,000. kubik láb Levegő-ég. Fel-
emelhetett 9000. font terhet. Ezen makhi-
na alatt vólt egy Galerie, vagy olly folyo-
fó, mellynek kerülete 66. láb vólt, melly
hat tüzelő embereket, 30. mázsánál több
tüzre való matériát, makhinához tartozó
fokféle szerzámokat, 's külömbb-külombb-
féle portékákat el-bírt. Ezt a' nagy mak-
hinát tsak az abban lévő kénköves fának
tüzével meg-vékonyított Levegő-ég emel-
te-fel. A' makhina 27. minúta alatt készen

T

vólt

volt az indulásra. Le-írhatatlan, melly nagy fokafág gyült légyen öszve minden rendű emberek között megszűze földről is, ennek a' nagy próbának látására. Az Útazók minden ki-gondolható előre való készüléteket meg-tettek a' meg-eshető szerentsétlenség ellen. p. o. Ki-ki közöttök Gázzal meg-tölterett akkora nagyfágú tafotából való golyóbisokat készített, mellyek egy embert el-bírnának, mellyeknek fából nyeleket tsináltak a' végre, hogy ha a' nagy makhina oda fel meg találna gyúladni, vagy más szerentsétlenség adná magát elő, melly miatt a' makhinában meg nem maradhatnának: mint mikor a' Vízen-járók hajó-törést szenvednek; akkor ki-ki a' maga golyóbisának végét ragadná-meg, mint-egy esső ellen való umbellát, 's ki-ugrándozván a' Galeriéből, a' felhökön felül-járó magasságból szép tsendesen ereszkednének alá a' földre. Ezt a' nagy makhinát úgy gondolták ők, mint egy nagy tengeri gályát, azért is a' Lioni Fő Tisztviselő Úrnak, kit *Flesellesnek* hívtak: neveről nevezték, az Útazók *Matrótzok*-nak, vagy tengeri Hajós-legényeknek képeket viselték. *Pilatre de Rozier* pedig Hajós Kapitány volt. A' makhina állott egy 100. kvadrát láb magas helyen, hogy azt a' Nézők láthatnák. Készült pamukból való posztóból, vászomból, papirosból. De mikor fel akar-

akar-

akartak emelkedni, öszve-hasadozott. Melly
romlásnak okát Montgolfierek Roziernek,
e' pedig amazoknak tulajdonítván, úgy ösz-
ve-kaptak, hogy egymást tsak nem pifztol-
ra hívták-ki: de midön második próbát
akartak tenni, akkor egymással meg-békél-
lettek. Ez a' második próba esett 1784.
Eszt. 19. Januar. Ekkor minek-utánna min-
den lehető gondoskodással, hogy többé kárt
ne valljanak, a' makhina el-készült vólna:
hatan, úgymint, *Pilatre de Rozier*, *Mont-*
golfier. *Ligne Printznek a' Fija*, Gróf
Laurentzin, *Markio d' Anglefere* és *Dam-*
pier Urak, mindnyájan tengeri Hajós-le-
gény ruhákba öltözvén, a' Galériébe bé-
fzállottak, a' makhinának fel-emelésére va-
ló tüzet meg-gyújtották, 's fél óra múlva,
a' minden helyről együvé-gyült 300,000.
főből álló fokafágnak láttára tsendesen és
láthatóképpen fel-emelkedtek. Ki-mondha-
tatlan érzékenységet tsinált a' Nézőkben,
midön ezt a' szörnyü makhinát mint egy
nagy hegyet az Ég felé fel emelkedni látták,
a' mellyben lévő emberek, mind az épület-
nek nagysága, mind a' magasság miatt, tsak
olyanoknak tetszettek, mint a' kis gyerme-
kek. A' makhinának ilyen készülete, és
az alatt a' Galériében égő tűz, onnan fel-
jülről mutatták a' magok fooha még nem lát-
tatott felféges formájokat, mellynek látásá-

272 (0) 20

ra a' Nézők, rémüléssel elegyedett tsudálkozásra ragadtattak. Az Északi-szél fél felé vitte a' makhinát; de az Útazók fel felé a' magasságba akarván emelkedni, a' tüzet meg-nagyították, és 500. ölre, vagy 3000. láb magasságra fel-repültek. A' nagy tüztől úgy néki melegedett a' makhina, hogy fok helyeken ropogni kezdett. Rozier már illy állapotban mászszor is lévén, mikor t. i. leg-először illy próbát tett; észre vette, hogy ideje vagyon, hogy a' földre le-szálljanak. Azért a' tüzet meg-kevesítette, 's húsz minúta múlva nem melísze a' helytől, a' honnan fel-emelkedtek, le-szállottak. Rozier Úrnak bátor maga viselete adott szívet az ő társainak, hogy félelem nélkül viseljék magokat, mellyért néki mind ők háládatosságot, mind a' Város különös tiszteletet mutattak.

Gyarmati Mihály született 1715-ben, Januáriusnak 13. napján, Felső Magyar-Országban, Debretzenben, Tokaj és Nagy-Várad között, egy régi Magyar Famíliából. Még gyenge gyermek korában, nagy hajlandóságot érzett magában a' fegyver-viselésre, és ugyan tsak katonáson neveltetett. Már 1730-ban, a' midőn még alig vólna 15, ezrt. Császári szolgálatra állott, és egy
Hu-

Húfzár Regimentben köz legényből (Kornétfágra) Zászló-tartófágra ment. Minekutánna pedig az a' Lovas Regiment a' Hollandusoknak által-adatott vólna, esett Gyarmati a' Hollandusok' szolgálatajokba; de a' kiknél nem fokáig vitézkedhetett, mert a' békesség meg-kézfűlvén, a' mondott Regiment el-botsáttatott, és néki mint Hadnagy-nak esztendei fizetés rendeltetett. De vitézi munkához szokott szíve, nem szenvedhetvén fokáig a' heverő életet, *Luknerrel*, *Afztalossal* és *Brinkyvel*, kik véle mindnyájan egy Regimentben szolgáltak, és hasonlóképpen esztendei fizetés mellett nyugodalomra botsáttattak, Hannoverába ment, hogy ott egy Hufzár Sereget állítson, a' mellynél 17. Decembr. 1757-ben második Kapitánnyá tétetett, Lukner alatt, a' ki Májorra, és a' nevezett Hufzár Seregnek Fő-Igazgatójává lett. Itt tsak hamar tágas mezőre talált, a' mellyen vitézfégét és bátorfágát futtathassa. Egész jobb-karja vólt Luknernek, a' kitől fok veszedelmes dólgoznak végbe vitelére ki-küldetvén; mindenkor nagy szerentsével járt. Így nevezetesen 12. Juliusra virradóra 1759-ben reá ütött Luknerrel együtt, a' ki mar akkor Fő-Hadnagy(a)

T 3

(Oberst-

F e g y z é s .

(a) Fő-Hadnagynak mondom azért, mert ha Ober-Lieutenantot Fel-Hadnagynak nevezem, a' kétfőt egymástól helyesen meg-külömböztethetem.

(Oberst-Lieutenánt) vólt, a' Frantziák' Obersterére Gróf *Dessallesre*, a' ki 400. Karabélyosokkal *Mindenhez* közel, *Holzhausen* nevű Faluban vólt, és azt, 168-ad magával rabbá tette. Ismét 20. Juliusban valami Lade nevű Faluból, el-üzte a' Frantzia önként katonáskodókat, (*Volentiers*) el-fogván közzülök egy Tisztet 30. Legényjével, minekutánna 300. Huszárjával három ezeren kereftül vágta vólna magát, és azokat egészen széljel-üzte vólna. Valamerre ment, mindenütt előtte járt a' rettegés, és az ellenség még tsak neve' hallására is mindjárt meg-futamodott; minthogy 7. nap alatt, 10. ízben verekedvén az ellenséggel, mindenkor győzedelmeskedett. Illy fok vitézségei Gyarmatynak fokáig fetétben nem maradtak; a' honnan ugyan 1759-ben Augustusban Első Kapitánnyá tétetett. — Alig lett Első Kapitánnyá, midőn Felső és Alfó Vináriába, a' Hassiai széleken 500. Huszár-ral, 1500-ból álló ellenséges feregre ütött; és azt nem szinte egy fertály óra alatt el-kergetvén, belőle 200-at le-vágott; 300-at el-fogott, és egy ágyút nyert. — Minekutánna a' következő esztendőben meg-rettenhetetlen bátorfágának száma nélkül való fok jeleit adta vólna Gyarmaty, vitézségének jutalmául 1760-ban 5. Aug. Májorra tétetett. A' melly jutalomnak el-vétele után, még nagyobb

gyobb dólgoakat vitt véghez. Mert a' mi-
 dőn a' Lukner Corpusa' (serege) 1761-ben
 Hannovera és Thuringia között szállott volna
 téli Kvártélyra: a' Göttingából és Nordheim-
 ból nagy számmal reá ütő Frantziákkal Gie-
 boldshaufennál és Werkshaufennál, gyakor-
 tsatára került, a' kiket, Gyarmatytól, ki
 az egész Regimentnek Lelke vólt, lelkesít-
 tetvén, mindenkor szerentsésen vízfza-vert.
 És azt lehet mondani, hogy ha a' tsak hamar
 következett békesség, vitéz tselekedeteinek
 határt nem vetett volna, Gyarmaty igen
 nagyra ment volna. — Hogy a' Lukner'
 Hufzár Regimentjé, a' mellyben Gyarmaty
 Fő Strázsa-Mester vólt, 1763-ban a' szól-
 gálatból egy átaljában el-bótsáttatott, és Ge-
 nerállieutenánt Lukner, azon való boszfzú-
 fágában 1. April. a' Frantzia szólgálatba ál-
 lott: Gyarmaty meg-maradott Hannoverá-
 ban, és élt a' maga példás hüféggel szólgált
 Királyjának kegyelmével haláláig, melly
 történt 1771-ben 13. Január. melly az ő szü-
 letésének napja vólt, életének 57. esztend.
 Vólt Gyarmaty több mint 50. verekedések-
 ben, és maga kezével fok száz ellenfégnak
 fzegte nyakát, a' honnan méltán lehet ötet
 ama nagy erejű Scander-béghez hasonlítani,
 és ha élne, nagy haszonnal lehetne vitéz
 mejjét Generális Lukner ellen fzegezni.
 Bé-rekesztjük a' Gyarmaty életének le-írását.

egy Katonás szomorú Énekkel, mellyet
Klaudius Úr készített, és egy feje felibe
való Írással. Az Éneknek Tzímje ez:

*Egy Lukner Huszárjdnak Panaszja, melly
a' Májor Gyarmatynak Hannoverában
1771-ben 19. Január. történt
temetésekor hallatott.*

Óh fájdalom! oda van vitéz Májorom,
Kiben sirathatom Atyám' és Pásztorom',
Hol találok már én olly Jóakaróra?

A' ki figyelmezzon rám panaszkodóra!
Ehez folyamodtam, midön fegyveremtől
Meg-fosztattam vólna 's tsekély kenyere-
m-től,

Elébe terjesztém gyászos ínségemet,
'S mindjárt pénz' 's kenyérrel segíte enge-
met.

Hol pajtásnak monda, hol pedig fijának,
Gyakorlotta rajtam tisztét hív Atyának.
Rakott asztaláról etetett magával,

Vitézül ítatott a' leg-jobb horával,
Ha elől-hozódott a' nem rég' múlt hadról,
Mosolyogva beszélt a' Huszári hadról.
Én pedig nem tudván víg ortzát mutatni,
Sóhajték, 's tsak némán akarék hallgatni;
De ő nyájasan mond: Fijam ne aggódjál,
Légy víg! 's bal forsodon semmit ne bán-
kódjál.

Böv jutalmad néked a' te vitézféged,
Nem tudja a' Király sem azt, sem ínséged!
Er-

Erre én is: Vajha tsak egy baj-vívásban
Lett volna ő jelen, vagy egy riadásban!
Tudom! — De óh kinek jutott az eszébe?

Hogy még kóldulásra jusson életébe!
Ekkor, hallgass úgymond, 's nyomván a'
markomba

Tiz tallért, meg-fojtá kezdett szóm' tor-
komba,
Mert az ajándékon nagy örömben voltam,
'S örömemben kapván kezét meg-tsókoltam.
Azután pohárt tölt, 's adja a' kezembe,
Hogy a' *György* Királynak élteért vegyem-
be.

Kapva kaptam hozzá, 's ugyan kettőztetem:
Eljen a' *György* Király! kiért vitézkedtem,
Ki az Úrban magát igaznak mutatta,
A' midőn mostani méltóságát adta.
Mert az Úr az igaz jobban érdemlette,
Mint mi mind valakik forgottunk mellette.
Tudtára volt néki az Úr' vitézsége,
Tántorgást soha nem esmérő hívsége.
'S ez az oka annak, hogy ő, és a' Haza,
Minket is az Úrban így meg-jutalmazza!
Emlegettük tovább az el-múlt időket,
A' fok vitéz vértől izzadott mezőket,
Mellyeken fegyverünk' ki-köszörült éle,
Fejet derekától fokat el-metéle,
'S mint vertünk-meg fokszor egész seregeket,
Adván a' részéről ki-ki remekeket,
A' meg-szaladtakat millyen tüzzel üztük,
Egész zászlók alját rab-szíjra mint fűztük.

Dítsértük nem egyfzer *Ferdinánd* (a) bölts
fejét,

Lukner' vitézfégét, 's *Huszárink*' erejét.
Afztalos pajtás sem maradt-ki *Brinkivel*,
Ki mindenik kéz vólt ki-kelni bár kivel.
Sőt akár-ki vólt az ki jutott eszünkbe,
Helyet adtunk néki hevült beszédünkbe.
Rám is került a' for, 's az én fegyveremre
(Itt a' Májor szóllott a' betsületemre.)
El-mondta *Belfüncet* egykor hogy fogtam-el,
Kalapjánál fogva, 's hogy szalasztottam-el.
A' ki meg-ijedvén, mind addiglan futott,
Míg nem nagy pihegve táborába jutott.
Hogy vagdaltam-öszve hét *Vasas-németet*,
Mintha vágtam vólna szalma-kévét hetet.
Ismét, hogy fogtam-el harmintz *Gránátérost*,
'S hajtottam *Nordheimba* mint valamelly
nyáj kost,
Külömben ezeket ditsekedő tzéllal
Nem mondom, más is vólt övedzve atzél-
lal.
Sok *Huszárok* tudom nagyobbakat tettek,
'S nálamnál koszorút inkább érdemlettek!
Különösen amaz *Regement*' tzímere,
Gyarmat' kinek tízzel ért egygyik tenyere;
De

F e g y z e s .

(a) *Ferdinandus Brunsviciensis Ducator Copiar. Foederatar. in Vestph. et Ducatu Hannover.*

De ki még is magát nem mondta egyszer is,
 Jóllehet másokat meg-dítsért tízszer is.
 Igaz hogy nem is vólt szükfég beszéllgetni,
 Maga vitézfégét, 's dólját emlegetni,
 Mert tudtam ki légyen Gyarmaty Májorunk,
 Kihez bízott minden Tízti és Köz-forunk.
Márshoz hasonló vólt szép teste' formája,
 Két sebbel kérkedett Magyaros ortzája,
 Sokszor szemünk elöl meszfe el-szaladött,
 És míg észre vettük, tíz sebet is adott,
 'S az ellenfég ellen olyankor vezetett,
 Mikor már ő maga fokat el-kergetett,
 Mint ifjú oroszlán vala olyan bátor,
 Elötte reszketett Frantz és Német fátor.
 Egykor egy *Lajos*nak gyermekdéd vitéze,
 Szalad felé karddal; e' pedig tsak néze,
 'S mikor közelítne, állj-meg! úgymond, kér-
 lek.

De amaz kevélyen: majd ha főbe érlek,
 Akkor Gyarmaty is ámbátor hogy szánta,
 Ellene vitézül éles fegyvert ránta,
 S' úgy vágta keresztül mejjét 's kaponyáját,
 Hogy a' fegyver érte a' nyerge kápáját.
 A' véres tsatákon a' foga szikrádzott,
 Tíz húsz ellenféggel tsak kedvére jádzott.
 Ha egy Király alatt ilyen ezer volna,
 Mondhatom a' Világ néki meg-hódolna!
 Egybe-rontaná a' Törököt és Tatárt:
 Nem vetne nékie a' Nagy-Vezér határt!

De

De jaj mit használ már minden vitézsége!
 Halál miatt leve életének vége!
 Teste itten fekszik, négy szál deszka között,
 NagyLelke pedig len Mennyekbe költözött!
 Im jó hamvajiért a' Halál' szekere!

Gyászra van fordítva Májori fegyvere!
 Melly míg Gyarmatinak oldalát keríté,
 Tündöklött; de fejét már búba meríté.
 Vajha vólna olyan, kit végfő szavában
 Úrnak tehetett vón' karjában 's kardjában!
 Mellyel fok fél dühös ellenféget rontott,
 És fok fekete vért kéméltelen ontott,
 Mellyel fok Frantziát küldött *Stíks'* vizére.
 Hol éllel hol lappal tsapván a' fejére.

Jaj tátott torokkal áll Gyarmáty' sírja!
 Melly felett fok Vitéz szemeit ki-sírja.
 Botsátják le felé tcsét a' verembe,
 Tsak a' neve marad emlékezetembe.
 Hah! már puska dörgés hatja két fületem!
 Egézf' el-ólvasztja fájdalmas szívemet!
 Im a' fok füst között, melly szemem el-telé,
 Emelkedik Lelke az Ég' vára felé!

Egyenest el-megyek a' Felefégemhez,
 Gyarmatit írató számos gyermekemhez,
 Meg-mondom, hogy eddig vólt ettől ke-
 nyerek!

De már ISTEN tudja kenyért kitől nyerek!
 Így panaszkodik egy Vitéznek szája!
 Kinek igaz Német mind tüdeje mája,
 'S állván Gyarmatynak gyászos sír-halmára,
 Meleg záport hullat borzas bajúszára!

Gyar-

Gyarmaty' feje-felibe való Írás.

Egy Magyar fekszik itt, Gyarmaty a' neve!

A' ki György Királynak ezer hafznot teve;
Serény vólt alatta ugró paripája,

Nem tudott hibázni soha a' puskája,
Ha tsak hozzá ért is ellenség' fejéhez,
Bizonyosan esett a' lába-fejéhez.

Ostora vólt Párizs kevély hatalmának,
Bajúfza halál-hírt hozott Frantziának;

De ím most a' Halál magát is el-rontja,
Neheztelvén hogy már a' Frantz vért nem
ontja.

Bizonyosan tudom, hogy az Égben vagyon,
Mert még Lucifer is retteg tőle nagyon.

Kit, ha hozzá fogna teremtetjével,
Ki-üzne pokolból minden feregével!

Közegen Cs. I.

*Méltóságos Báró Ortzy Lőrintz Úrnak
a' Pozsoni Nevendékeknél lévő Em-
lékezete.*

Saffó' rendi szerént.

Melly kegyetlenképp' 's fanyarún uralkodsz
Emberek forsán te Halál! — Az érdemt,
Köz betsülést, Haza' szép szerelmét

Semmibe hajtod?

A' keserves búk' 's panaszokra óh vad!

Meg nem indúlsz; még sok ezer Könyörgés
Özvegyek' árvák' 's az egész Hazának

Könyve se használ?

Tud-

Tudtad, hogy majdan keseregni fogja
 Ortzyt a' két szép Haza, főt kesergik
 A' kegyes Múzsák; maga Márs el-estén
 Jajra fakad még!
 'S nem tekéntéd benn' Haza' drága fényjét;
 Sem kinek Thémis maga adta költsát;
 Söt nyilad Mársnak nagy erős fijára
 Lőni mérészléd!
 A' kí ISTENnek jeles életével;
 Nagy Királyjáért maga vére szánván;
 'S Hazájának (a) le-fizette híven
 Minden adóját. —
 Még se mentéd-meg keserü nyiladtól! — —
 Várj: de meg-bofszúl az örök ditsőség,
 Melly az illy erköltst kofzorúzza, 's éltét
 Vifzfa-tagadja!
 Fehér György Pozsoni Nevendék.

*A' Kép-metszőkhöz és Könyv-nyomta-
 tókhöz.*

Ha ezen Urak közzül még valaki nem hallotta az úgy nevezett Frankfurti fekete festéknek hírét, vagy nem tudta annak készí-
 te-

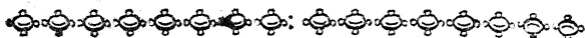
F e g y z é s.

- (a) Örök emlékezetre méltók Haza-nyelven ki-adott Vers' darabjai, mellyek mind elevenfégekre, mind a' széles Tudományra nézve, a' Pozsoni Nevendékektől leg-jobban kedvelternek.

tetésének módját: ímé most azokkal közöl-
jük azt, annak a' Köz-jóra született érde-
mes Tolvajnak Tűdósításából, a' ki azt an-
nak a' titoknak Értőjítől alattomban szeren-
tsésen ki-tanulta, és el-lopta, 's a' Köz-jó-
nak szíretétől indíttatván, tolvajfágát ki-val
lotta ilyen módon:

A' bor-seprűt, mellyből már az égett-
bor ki-főtt, egy ki-feszített durva posztó-
ra, vagy vászonra ki kell tölteni, hogy
minden benne maradott nedvesség ki-foly-
jon belőle. Azután lapta forma tsumókba
kell a' seprűt nyomni, 's szabad levegő-égen
meg kell szárasztani. Ezeket a' tsumókat
fazekakba kell borítani, a' fedőket pedig és
az egész fazekat fazekas fárral bé kell borí-
tani. Minekutánna a' fár a' fazekakon tö-
kéletesen meg-száradt, a' fazekakat bé kell
abba a' kementzébe tenni, mellyben a' Fa-
zekasok edényt égetnek, az égetni való edé-
nyekkel egygyütt; mellyek mind addig ben
maradjanak, míg a' több edények ki-égnek.
Ki-vétettévé a' fazekak, a' seprű tsumók
fekete szén formává váltak; mellyek annál
jobbak, mennél kevesebb hasadás esett a'
tűzben a' fazekakon. Ezt a' meg-égett sep-
rűt porrá kell törni, 's továbbá, mint a' Bé-
tsi-korommal, úgy kell véle élni. Ezt a'
tolvajfágot ki-hirdettette az úgy neveztetett
Salzburger Intelligenzblatt is, 1785. 13. Jul.

A' Ta-

A' Találós Mese vólt *Sín-szeg*; a'
Rejtett Szó *Ostor*, mellyben van *for*,
tor. 's a' t.

Találós Mese.

Egy nagy Híd tarkállik fok ékes színekkel,
Leg-bőltsebb festői elegyítésekkel.
Bizonyos folyó-víz nem hajt-el ez alatt,
De fok temérdek víz rajta felyül haladt.
Nem jár senki rajta, de járhat alatta,
Nem tudja, nem látja a' ki meg-haladta.
Szathmárról.

Rejtett Szó.

Két első tagomnak szüzek hasznát véfzik,
Harmad' negyed' első fokban meg is éfzik,
Kettő ha alufzik, négye fel-költheti,
Örül, a' ki hármát bőltsen kerülheti,
Száj vagyok, nyelvem nints, még is meg-be-
szellem
Kinek mi baja van, ha frigyét köt vélem.
Írta T. Komáromi János Ts. P.

